

**МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
МЕЛІТОПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
СЕРІЯ: ПЕДАГОГІКА**

2(21)' 2018

**ЗАСНОВАНИЙ
У ВЕРЕСНІ 2008 РОКУ**

ВИХОДИТЬ ДВІЧІ НА РІК

**МЕЛІТОПОЛЬ
2018**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

АНИЩЕНКО Олена – доктор педагогічних наук, професор, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих (Україна);

КЛОУБЕРТ Тетяна – доктор філософії, Університет Аугсбурга (Німеччина);

ЛЕВТЕРОВА Дора – доктор педагогічних наук, професор, Пловдивський університет «Паїсій Хілендарський» (Болгарія);

ЛУК'ЯНОВА Лариса – доктор педагогічних наук, професор, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих (Україна);

МАКСИМОВ Олександр – доктор педагогічних наук, професор, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького (Україна);

МОЛОДИЧЕНКО Валентин – доктор філософських наук, професор, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького (Україна);

МОСКАЛЬОВА Людмила – доктор педагогічних наук, професор, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького (Україна);

ПАВЛЕНКО Анатолій – доктор педагогічних наук, професор, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького (Україна);

ПРИХОДЬКО Микола – доктор педагогічних наук, професор, Запорізький національний університет (Україна);

ПРИЙМА Сергій – доктор педагогічних наук, доцент, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького (Україна);

СЕГЕДА Наталя – доктор педагогічних наук, професор, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького (Україна);

СОБЧАК Славомір – доктор габілітований, професор, Університет природничо-гуманітарний в м. Седльце (Польща);

ТРОЇЦЬКА Тамара – доктор філософських наук, професор, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького (Україна);

ФУНТИКОВА Ольга – доктор педагогічних наук, професор, Класичний приватний університет (Україна)

РЕДАКЦІЯ

Головний редактор
ПРИЙМА Сергій

Заступник головного редактора
СЕГЕДА Наталя

Відповідальний редактор
ДУБЯГА Світлана

Редактор-перекладач
ЗІНЕНКО Наталя

Коректор
ЧЕРНЕНКО Ірина

Комп'ютерна верстка
ОДНОРОГ Тетяна

Адреса редакції

вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
72312, Україна
тел.(0619) 44 03 63
e-mail: pedagogy@mdpu.org.ua

Присвячений актуальним проблемам гуманітаризації і гуманізації освіти. Автори розглядають освітні феномени та явища у філософсько-антропологічному вимірі, порушують проблеми творчого розвитку суб'єктів навчання і виховання, висвітлюють концептуальні позиції та експериментальні методики щодо вдосконалення сучасної педагогічної освіти.

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького протокол № 16 від 27.06.2018 р.

<http://ojs.mdpu.org.ua/index.php/nv>

Журнал внесено до переліку наукових фахових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з педагогічних наук на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (Постанова Президії ВАК України від 10.02.2010 р. № 1-05/1, наказ Міністерства освіти і науки України № 1222 від 07.10.2016 р.).

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 14524-3495Р від 15.09.2008 р.

Свідоцтво про державну перереєстрацію
КВ № 22131-12031 ПР від 16.05.2016 р.

© Мелітопольський державний педагогічний університет
ім. Б. Хмельницького, 2018

ЗМІСТ

ОСВІТА У ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИХ РЕФЛЕКСІЯХ

Гапотій Віктор	
Теоретико-правовий підхід до розв'язання мовного питання в Україні.....	9
Джус Оксана	
Місце і роль українського педагогічного товариства у професійному становленні молоді в Чехо-Словацькій республіці міжвоєнної доби.....	16
Куликова Людмила, Насалевич Тамара, Харченко Тетяна	
Переклад як різновид міжкультурної комунікації.....	21
Мільчевська Ганна, Петухова Ксенія	
Організація соціально-виховної роботи з підлітками в дитячому закладі оздоровлення й відпочинку.....	27
Окса Микола, Іваненко Володимир	
Виховні ідеали українського козацтва.....	33
Тарасенко Тетяна, Куликова Людмила	
Шляхи подолання непорозуміння в міжкультурній комунікації.....	40
Федорова Олена, Георгадзе Тетяна	
Формування християнських сімейних цінностей в учнів основної школи.....	45

ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Дубяга Світлана, Саснко Юлія, Дубяга Владислава	
Використання технології розвитку критичного мислення на уроках української мови в початкових класах.....	51
Лаппо Віолетта	
Теоретико-методичні засади оптимізації процесу формування толерантності в учнів старшої школи.....	57
Меняйло Вікторія	
Готовність майбутнього доктора філософії до дослідницько-інноваційної діяльності як психолого-педагогічна проблема.....	64
Потапчук Тетяна	
Змістовий аспект готовності студентів ЗВО до духовно-морального розвитку молодших школярів.....	73
Савлук Ірина	
Сутність понять «творчість» і «майстерність музиканта-виконавця» в контексті діяльнісного підходу.....	79
Титаренко Наталія, Стрілець Олена	
Активізація пізнавальної діяльності студентів з диференціальної геометрії за допомогою інтелект-карт.....	86
Шевченко Юлія	
Сутність і структура готовності студентів закладів вищої освіти до духовно-морального розвитку молодших школярів.....	92

СУЧАСНА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Абдуллаєв Алтай, Ребар Інесса, Нестеров Олексій	
Місце і значення курсу «Спортивна боротьба з методикою викладання» в підготовці майбутніх учителів фізичної культури.....	98
Грушко Наталія	
Розширення інструментарію лінгводидактики для іноземних студентів.....	104
Гурова Тетяна, Рябуха Тетяна, Зіненко Наталя, Гостіщева Наталя	
Фонетична компетенція майбутніх перекладачів: особливості формування.....	110

Єрмоленко Світлана	
Ноосферна освіта на уроках української мови в 5 класі.....	116
Коноваленко Тетяна	
Розвиток умінь застосовувати пізнавальні бар'єри для організації дитиноцентрованого навчання на уроках англійської мови	123
Коновалюк-Нікітін Хелена, Назарук Станіслава	
Методи для активізації навчання в практиці вчителів дошкільних закладів м. Біла Підляська. Рапорт за результатами дослідження.....	129
Котова Олена, Проценко Андрій	
Педагогічна практика як основа формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури	135
Круглик Владислав	
Формування змісту гуманітарної і соціально-економічної підготовки майбутніх інженерів-програмістів у закладах вищої освіти	140
Левада Ольга, Іванова Валентина, Непша Олександр	
Формування картографічних компетентностей у шкільному курсі географії.....	146
Логвіна-Бик Тетяна, Бик Наталя	
Особистісно-професійний підхід до підготовки майбутніх учителів біології в умовах реалізації концепції Нової української школи.....	152
Мінкова Ольга, Волкова Ірина, Хомчак Олена	
Диктант як одна зі сходинок на шляху усунення труднощів під час вивчення української мови	158
Рубцов Микола, Муртазієв Ернест, Рубцова Наталя	
Методика вибору статистичного критерію та його застосування до результатів педагогічного експерименту.....	164
Сиско Наталія	
Тренінг з активізації професійного розвитку викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти.....	173
Федорова Олена, Федоров Микола	
Модель формування готовності майбутніх учителів Нової української школи до роботи в умовах інклюзивної освіти	179
Фефілова Тетяна, Фефілова Ірина	
Упровадження технологій інтеграції та диференціації в сучасний урок математики в початковій школі.....	186
Чернікова Наталія, Щєпова Діана	
З досвіду застосування інтерактивних технологій навчання на семінарських заняттях з соціально-гуманітарних дисциплін в аграрних ЗВО.....	194
Шандиба Олена, Авдєєнко Юлія	
Система контролю професійних знань та методика оцінювання рівня підготовки іноземних студентів, які вивчають інженерні дисципліни.....	199

АСПІРАНТСЬКІ СТУДІЇ

Антибура Юлія	
Концептуальні засади викладання історії в контексті Нової української школи	205
Таблер Тетяна	
Аналіз поняття «інтерактивні методи навчання математики»	212
Відомості про авторів	220

СОДЕРЖАНИЕ**ОБРАЗОВАНИЕ В ФИЛОСОФСКО-АНТРОПОЛОГИЧЕСКИХ РЕФЛЕКСИЯХ**

Гапотий Виктор	
Теоретико-правовой подход к решению языкового вопроса в Украине.....	9
Джус Оксана	
Место и роль украинского педагогического общества в профессиональном становлении молодежи в Чехо-Словацкой республике межвоенного периода.....	16
Куликова Людмила, Насалевич Тамара, Харченко Татьяна	
Перевод как разновидность межкультурной коммуникации	21
Мильчевская Анна, Петухова Ксения	
Организация социально-воспитательной работы с подростками в детском оздоровительном учреждении	27
Окса Николай, Иваненко Владимир	
Воспитательные идеалы украинского казачества	33
Тарасенко Татьяна, Куликова Людмила	
Пути преодоления недопонимания в межкультурной коммуникации.....	40
Федорова Елена, Георгадзе Татьяна	
Формирование христианских семейных ценностей у учащихся основной школы	45

ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ

Дубяга Светлана, Саенко Юлия, Дубяга Владислава	
Использование технологии развития критического мышления на уроках украинского языка в начальных классах.....	51
Лаппо Виолетта	
Теоретико-методические основы оптимизации процесса формирования толерантности у учащихся старшей школы.....	57
Меняйло Виктория	
Готовность будущего доктора философии к исследовательско-инновационной деятельности как психолого-педагогическая проблема	64
Потапчук Татьяна	
Содержательный аспект готовности студентов высших учебных заведений к духовно-нравственному развитию младших школьников.....	73
Савлук Ирина	
Суть понятий «творчество» и «мастерство музыканта-исполнителя» в контексте деятельностного подхода	79
Титаренко Наталья, Стрелец Елена	
Активизация познавательной деятельности студентов по дифференциальной геометрии с помощью интеллект-карт	86
Шевченко Юлия	
Суть и структура готовности студентов высших учебных заведений к духовно-нравственному развитию младших школьников.....	92

**СОВРЕМЕННОЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ:
ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ**

Абдуллаев Алтай, Ребар Инесса, Нестеров Алексей	
Место и значение курса «Спортивная борьба с методикой преподавания» в подготовке будущих учителей физической культуры	98
Грушко Наталия	
Расширение инструментария лингводидактики для иностранных студентов	104

Гурова Татьяна, Рябуха Татьяна, Зиненко Наталья, Гостищева Наталья	
Фонетическая компетенция будущих переводчиков: особенности формирования	110
Ермоленко Светлана	
Ноосферное образование на уроках украинского языка в 5-6-х классах	116
Коноваленко Татьяна	
Развитие умений использования познавательных барьеров для организации центрированного на ученике обучения на уроках английского языка	123
Коновалюк-Никитин Хелена, Назарук Станислава	
Активизирующие методы обучения в практике учителей дошкольных заведений г. Бяла Подляска. Рапорт по результатам исследования	129
Котова Елена, Проценко Андрей	
Педагогическая практика как основа формирования профессиональной компетентности будущих учителей физической культуры	135
Круглик Владислав	
Формирование содержания гуманитарной и социально-экономической подготовки будущих инженеров-программистов в учреждениях высшего образования	140
Левада Ольга, Иванова Валентина, Непша Александр	
Формирование картографических компетентностей в школьном курсе географии	146
Логвина-Бык Татьяна, Бык Наталья	
Личностно-профессиональный подход к подготовке будущих учителей биологии в условиях реализации концепции Новой украинской школы	152
Минкова Ольга, Волкова Ирина, Хомчак Елена	
Диктант как одна из ступенек на пути к преодолению трудностей в процессе изучения украинского языка	158
Рубцов Николай, Муртазиев Эрнест, Рубцова Наталья	
Методика выбора статистического критерия и его применение к результатам педагогического эксперимента	164
Сыско Наталия	
Тренинг по активизации профессионального развития преподавателей учреждений профессионального (профессионально-технического) образования	173
Федорова Елена, Федоров Николай	
Модель формирования готовности будущих учителей Новой украинской школы к работе в условиях инклюзивного образования	179
Фефилова Татьяна, Фефилова Ирина	
Внедрение технологий интеграции и дифференциации в современный урок математики в начальной школе	186
Черникова Наталья, Щепова Диана	
Из опыта использования интерактивных технологий обучения на семинарских занятиях по социально-гуманитарным дисциплинам в аграрных вузах	194
Шандыба Елена, Авдеенко Юлия	
Система контроля профессиональных знаний и методика оценки уровня подготовки иностраннных студентов, обучающихся инженерным дисциплинам	199

АСПИРАНТСКИЕ СТУДИИ

Антибура Юлия	
Концептуальные основы преподавания истории в контексте Новой украинской школы	205
Таблер Татьяна	
Анализ понятия «интерактивные методы обучения математике»	212
Сведения об авторах	223

CONTENTS

EDUCATION IN PHILOSOPHICAL AND ANTHROPOLOGICAL REFLECTIONS

Hapotii Viktor	Theoretical and legal approach to the solution of the language issue in Ukraine.....	9
Dzhus Oksana	Location and the role of the Ukrainian Pedagogical Society in the professional development of young people in the Czech-Slovak republic of the interwar period.....	16
Kulykova Liudmyla, Nasalevykh Tamara, Kharchenko Tetiana	Translation as a kind of intercultural communication.....	21
Milchevska Hanna, Petukhova Kseniia	Organization of social and educational work with adolescents in a children's institution for health and recreation.....	27
Oksa Mykola, Ivanenko Volodymyr	Educational ideas of Ukrainian Cossacks.....	33
Tarasenko Tetiana, Kulykova Liudmyla	The ways of overcoming misunderstanding in cross-cultural communication.....	40
Fedorova Olena, Heorhadze Tetiana	Formation of Christian family values in pupils of secondary school.....	45

PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY OF THE CREATIVE PERSONALITY DEVELOPMENT

Dubiaha Svitlana, Saienko Yuliia, Dubiaha Vladyslava	Using the technology of developing critical thinking at Ukrainian lessons in elementary classes.....	51
Lappo Violetta	Theoretical and methodological principles of optimization of the process of tolerance formation in high school students.....	57
Meniailo Viktoriia	Readiness of the future PhD for research and innovation activity as a psychological and pedagogical problem.....	64
Potapchuk Tetiana	Content aspect of HEIs students' readiness for the spiritual-moral development of junior schoolchildren.....	73
Savluk Iryna	Content of the concept of the creativity and mastership of the musician-performer in the context of the activity approach.....	79
Tytarenko Nataliia, Strilets Olena	Activation of current activity of students in differential geometry by intellectual-card assistance.....	86
Shevchenko Yuliia	The essence and structure of HEI students' readiness to the spiritual and moral development of junior schoolchildren.....	92

CONTEMPORARY PEDAGOGICAL EDUCATION: PROBLEMS AND PROSPECTS

Abdullaev Altay, Rebar Inessa, Nesterov Oleksiy	The place and value of the course "Wrestling with the teaching methods" in training of future teachers of physical culture.....	98
Grushko Nataliia	Expansion of linguodidactic tools for foreign students.....	104
Gurova Tetiana, Riabukha Tetiana, Zinenko Natalia, Gostishcheva Natalia	Phonetic competence of future interpreters: features of formation.....	110

Yermolenko Svitlana	Noospheric education at the lessons of Ukrainian in Forms 5-6	116
Konovalenko Tetiana	Development of skills of cognitive barriers use for the organization of learner-centred teaching in English classroom.....	123
Konowaluk-Nikitin Helena, Nazaruk Stanisława	Activizing methods of teaching used by teachers of kindergartens in the city of Biała Podlaska. Research report	129
Kotova Olena, Protsenko Andrii	Pedagogical practice as a basis for the formation of professional competence of future physical culture teachers	135
Kruhlyk Vladyslav	Formation of the content of humanitarian and socio-economic training of future engineers-programmers at higher education institutions.....	140
Levada Olha, Ivanova Valentyna, Nepsha Oleksandr	The formation of the cartographic competences in the school course of geography	146
Lohvina-Byk Tetiana, Byk Natalia	Personal professional approach to preparation future teachers of biology in conditions of the implementation of the concept of the new Ukrainian school	152
Mynkova Olha, Volkova Iryna, Khomchak Olena	Dictation as one of the steps on the way of eliminating difficulties in learning the Ukrainian language	158
Rubtsov Mykola, Murtaziev Ernest, Rubtsova Natalia	Methods of selection of statistical criterion and its application to the results of pedagogical experiments.....	164
Sysko Nataliia	Training in activation of the professional development of teachers who work in professional (vocational) educational institutions	173
Fedorova Olena, Fedorov Mykola	Model of forming the readiness of future teachers of the New Ukrainian School for work in the conditions of inclusive education.....	179
Fefilova Tetyana, Fefilova Iryna	The introduction of technologies of integration and differentiation in modern lessons of maths in primary school.....	186
Chernikova Nataliia, Schepova Diana	From the experience of using interactive training technologies at seminar sessions on social-humanitarian disciplines in agrarian higher educational institutions	194
Shandyba Olena, Avdeenko Yuliia	The system of professional knowledge control and the assessment methodology of the preparation level of foreign students studying engineering disciplines	199

POST-GRADUAL WORKSHOP

Antybura Yuliia	Conceptual principles of teaching history in the context of the New Ukrainian school	205
Tabler Tetyana	Analysis of the concept of “interactive methods of teaching mathematics”	212
Information about authors	.....	226

ВИХОВНІ ІДЕАЛИ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

Микола Окса, Володимир Іваненко

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького***Анотація:**

У статті зроблено спробу окреслити виховні ідеали козацтва як складника духовної спільності українського народу; дослідити ментальність і характерні ознаки православ'я українських козаків; обґрунтувати особливості фізичного виховання козаків, відображеного в літературі й пластичних мистецтвах. Розкрито особливості становлення культурних традицій у козацькому середовищі й визначено внесок виховних ідеалів українського козацтва, що пов'язані з фізичним вихованням молоді, у загальнонаціональну культуру. Доведено, що інституційні норми в середовищі козацтва втілюють принципи загальнолюдської моралі та культури.

Ключові слова:

спеціалісти з фізкультури і спорту; професійно-педагогічна культура; професійна ефективність; самооцінка; чинники; рефлексія; українське козацтво.

Аннотация:

Окса Николай, Иваненко Владимир. Воспитательные идеалы украинского казачества. В статье сделана попытка охарактеризовать воспитательные идеалы казачества как составляющую духовной общности украинского народа; исследовать ментальность и характерные признаки православия украинских казаков; обосновать особенности физического воспитания казаков, отраженного в литературе и пластических искусствах. Раскрыты особенности становления культурных традиций в казачьей среде и определен вклад воспитательных идеалов украинского казачества, связанных с физическим воспитанием молодежи, в общенациональную культуру. Доказано, что институциональные нормы в среде казачества воплощают принципы общечеловеческой морали и культуры.

Ключевые слова:

специалисты по физкультуре и спорту; профессионально-педагогическая культура; профессиональная эффективность; самооценка; факторы; рефлексия; украинское казачество.

Resume:

Oksa Mykola, Ivanenko Volodymyr. Educational ideas of Ukrainian Cossacks. The article deals with pedagogical conditions and factors that determine the development of vocational and pedagogical culture of various categories of specialists in physical education and sports. The conditions, which allow presenting the real structure of professional-pedagogical culture of a specialist, the main content of which is reflected in ideological, organizational and communicative substructures, are determined. The results of factor analysis showed that in the structure of the professional efficiency of specialists the leading place is occupied by the factors that determine the development of communication abilities and professional interaction on the basis of the ownership of the methods of socially-oriented influence on processes and objects of vocational and pedagogical activity. Activity can be expressed using the formula – “human action plus reflection of these actions”. Reflection is an analysis of the activities carried out, aimed at identifying the causes of difficulties and correction of the way of activity.

Key words:

specialists of physical education and sport; professional-pedagogical culture; professional efficiency; self-esteem; factors; reflection; Ukrainian Cossacks.

Постановка проблеми. Значення виховних ідеалів козацтва в історії України пов'язано з тим, що в часи пробудження та виборювання свободи українським народом воно виступило провідною силою, навколо якої згуртувалися інші верстви суспільства. Це зробило козацтво центральним явищем вітчизняної історії, яке в наступні періоди владно жило в народній пам'яті й привертало посилену увагу національної інтелігенції, ставало предметом вивчення й роздумів, рефлексій і художніх відображень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленню виховних ідеалів в історії козаччини присвятили свої праці М. Грушевський, М. Костомаров, П. Куліш, І. Крип'якевич, А. Лотоцький, Д. Яворницький та інші [3, с. 5–9]. Але не лише вони встановлювали, писали й поширювали історичну правду про Україну, її народ та його захисників – козаків. Чимало інших талановитих діячів нашої культури художнім словом і науковими дослідженнями невтомно виховували у цілих поколінь правильне розуміння свого походження й головного життєвого покликання. Нині виникли умови для творчого відродження

традицій, ідей і засобів козацької педагогіки в родинному, шкільному й позашкільному вихованні дітей. Активно діють дитячі та юнацькі організації, об'єднання «Січ», «Джура», «Сокіл», «Дивоцвіт». Останніми роками почав розгортати свою діяльність Всеукраїнський фонд лицарського виховання ім. П. Сагайдачного.

У час державного відродження Україна потребує ідейно загартованих, мужніх і шляхетних юнаків і дівчат, що своєю діяльністю зміцнюватимуть національну єдність, соборність рідного народу, його молоду державу. У різні часи розвитку суспільства народні традиції виховання були близькі багатьом відомим педагогам і знайшли своє відображення в роботах В. Кузя, Ю. Руденка, О. Любар, В. Яремчук. Фундаментальне значення для досліджень проблем національної культури має спадщини письменників України, зокрема літописи Г. Граб'янки, С. Величка, твори Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, М. Коцюбинського.

Формулювання цілей статті. Мета статті – проаналізувати виховні ідеали українського козацтва та з'ясувати його вплив на підготовку молодого покоління до сучасного життя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слово «ідеал» походить від грецького «*ídéai*», що означає «ідея», «образ», «уявлення». Виховний ідеал – це взірць етичної досконалості, що формується в процесі духовно-практичного освоєння дійсності за законами краси, моралі й добра. Як особлива форма етики ідеал спирається на діалектику суцього й належного, реального й бажаного, відкриває нові потенційні можливості гармонізації відносин людини з середовищем. Зміст його відображає нарізлі морально-духовні потреби суспільства, розкриває людські уявлення про всебічний і цілісний розвиток особистості. Спрямований у майбутнє, виховний ідеал стає найвищим критерієм етичної оцінки життєвих явищ, дає змогу розпізнати їх справжню моральну цінність [8].

Виховний ідеал має духовно-практичну форму, оскільки звернений до емоційної, чуттєвої сфери людини й постає в конкретному соціальному образі. Такий ідеал має специфічний зміст, водночас перебуваючи в єдності з суспільними та етичними нормами, має історично-визначений зміст, зумовлений, зрештою, суспільною практикою, розвитком духовного й матеріального життя тощо. Виховний ідеал у кожену епоху спирається на об'єктивно закладені соціальні норми й закономірності [2].

Як відомо, козацький рух на землях України був однією з найяскравіших сторінок боротьби народу за державну й політичну незалежність. У тому, що українці сьогодні є народом, нацією, провідна роль належить козацтву, яке століттями було єдиним і могутнім форпостом і відстоювало свободу, гідність і честь України як незалежної держави. Недарма іноземці часто називали Україну «Козацькою республікою», «Країною козаків», а українців – «козацькою нацією». Волелюбне українське козацтво виникло на славній Запорозькій Січі, на легендарному острові Хортиця, за порогами Дніпра-Славути. Запорозьке козацтво – це гордість нації, найвищий її злет у своєму виховному розвитку, це ядро козацької духовності. Сила й велич, могутність козацтва були настільки впливовими, що, борючись у ті часи проти феодалного закріпачення, кожний українець прагнув стати козаком. І лише агресивні підступи чужоземців час від часу гальмували, переривали, руйнували цей прогресивний історичний процес, який свідчив про соборність українського народу, його згуртованість у боротьбі з ворогами.

Багатотисячний визвольний козацький рух покликав до життя унікальне явище не лише східнослов'янської, а й світової культури – козацьку педагогіку [9]. Щоб розкрити її основні ознаки, необхідно насамперед з'ясувати, що таке

українське козацтво як культурно-історичний феномен. Така педагогіка, уважає Б. Лановик та його співавтори, протягом тривалого часу задовольняла потреби Козацької Республіки в навчанні й вихованні молодого покоління, а фактично підтримувала життєдайність національної ідеї протягом багатьох століть до встановлення в Україні власної державності й після її втрати [9]. Віддаючи йому шану як незвичайному культурно-історичному феномену, зарубіжні дослідники (П. Алепський, Ф. Боденштадт, Г. Боплан, К. Делямер, П. Меріме та ін.) захоплювались глибокою духовністю, мужністю, подвижництвом, всебічною загартованістю козаків. Майже всі козаки та члени їхніх родин були освіченими. Про ґрунтовну й розгалужену систему навчання і виховання козаків писали видатні вчені М. Грушевський, М. Аркас, Д. Дорошенко, Д. Яворницький, дослідники останніх десятиліть – С. Сірополко, І. Пуха, В. Панащенко, Д. Федоренко та ін. Етнопедагогічні праці М. Стельмаховича, Є. Сявавка свідчать, що в козацькому вихованні широко застосовувались ідеї та засоби народної педагогіки. Дійсно, козаки були типовими представниками рідного народу, вони втілювали вільнолюбний національний характер, відображали його потреби, інтереси, прагнення. Дослідники козацького навчання і виховання вживали наукові терміни «січові школи», «козацькі школи», «козацька система виховання», «програма виховання козака», «виховання на козацьких традиціях» [9].

Як ми встановили, наукові суперечки навколо походження козацтва та встановлення бодай приблизної дати його зародження не вщухають і дотепер. Вивчаються літописи козаків і свідчення іноземців за останні пів тисячоліття. Але жоден з цих документів не дає точної відповіді. Причиною браку історичних документів про стародавні часи козаків можна вважати введення християнства, яке спричинило винищення «поганської» літератури. Тому шукати витoki потрібно в побічних давніх свідченнях, які збереглись у достатній кількості. Є різні тлумачення походження слова «козак». Так, наприклад, автор унікальної «Мага Віри», знаний філософ-теософ, етнолог, шумеролог і знавець санскриту Лев Силенко виникнення слова «козак» пов'язує з традиціями скитів (саків) і готів. Звичай носити косу (чуб) виник в Оріані (давня назва України) понад чотири тисячі років тому. Коса – символ належності до касти воєначальників. Князь Святослав-Завойовник носив на голові косу, і таким правом користувались також воєводи. Військове звання «косак» означало того, хто отримав право носити косу. Коса – своєрідна ознака благородства,

духовної волі, ратної відваги. Звичайні хлібороби не були «косаками». Зі скитського (санскритського) слова «коса» чи «косака» трансформувалось з часом у слово «козака», а потім – «козак». Літера «з», яка замінила літеру «с», зробила слово «козак» загадковим, що дало привід етимологам доводити, що воно має не українське походження.

Оріяни (українці) перші приручили коней, що дало змогу оріянським племенам селитись на далекій відстані від своєї Батьківщини. Гетити (оріянське плем'я), перейшовши Босфор (коров'ячу стежку), заснували на території сучасної Туреччини Гітню. На єгипетських монументах і сьогодні можна бачиш зображення гіттів, яких єгиптяни взяли в полон. Є спільні твердження істориків, що 3700 років тому єгипетські фараони в оріян (трипільців-українців) запозичили коня, колісницю, звичай носити косу [9]. Слово «Гет Ман» – «гетьман» виникло зі слів «гет» чи «гат» (нині ми кажемо «гатити») та «ман». Наші предки під словом «гат» розуміли «наступ», «могутній» рух уперед, вони були «гітитами». Слово «гетьман» означає «Наступальний Розум», «Той, хто виявляє мудрість» [9]. Відомий український історик, професор Д. Дорошенко твердить, що «козак» у перекладі з тюркської означає «воїн», «охоронець», а ще – вільна людина, поява яких відома ще з часів Київської Русі [9].

Українське козацтво внесло до загальнонародної культури чимало своєрідних традицій. Особливо виразними були властивості ряду елементів матеріальної та духовної культури. У середовищі запорозького козацтва набуло поширення уявлення про те, що ім'я є частиною самої людини, що породжувало страх перед злом, яке вороги в особі людей чи злих сил можуть заподіяти людині, ім'я якої буде їм відомо. Унаслідок цього замість справжніх імен і прізвищ традиційно вживались прізвиська, які відображували характер, духовні риси, заняття та спосіб життя їхніх носіїв. Прізвисько фактично уособлювало етичний каркас моральної характеристики козака [4].

У другій половині XVIII століття козаки становили більшість мешканців міст України, їхні звичаї і традиції заклали етичні основи для розвитку інтелігенції, що була носієм національного духу. Козаки надавали пріоритет правам і гідності особистості, наполегливо втілювали в життя ідею національної незалежності України. Спосіб їхнього життя, культура їхніх стосунків закріпились у суспільній свідомості народу на цілі століття. Моральні норми життя козаків відображено в такій важливій сфері, як фізичне виховання молодого покоління. Суворі умови існування українського козацтва зумовили важливу роль фізичної

культури в повсякденному житті. Сила, швидкість, витривалість, спритність відігравали першорядну роль в умовах постійної військової загрози з боку агресивного оточення, що вимагало підтримання бойових якостей особистості на належному рівні. У козацькому середовищі була вироблена ефективна система підготовки воїнів, яка пройшла випробування впродовж кількох століть. Окрім того, устрій побуту та приватного господарства вимагали від трудівника неабияких фізичних якостей.

Визначальну роль у розвитку моральних якостей відігравала система фізичного виховання Запорізької Січі, основу якої становили найрізноманітніші ігрові, розважальні та змагальні форми, зокрема кінні вправи, біг, стрибки, плавання та пірнання, веслування, стрільба з лука та рушниці, боротьба. Важливим чинником гуртування українських козаків на підставі спільної національної ідентичності було перебування на кордонах з іноземними державами й гостре відчуття своєї відокремленості від представників чужої віри, звичаїв, традицій. Це поєднувалось з розвитком духу індивідуалізму та волі, на що вказували у своїх працях П. Житецький та М. Костомаров [4; 6]. Думки про козацьку ментальність знайшли відображення в літературних творах барокової доби, де ненав'язливо розкриваються історичні прояви особливої ідеї демократизму, якою, за твердженням М. Грушевського, пройнятий розвиток української нації. Зразки національної самокритики, мислення серцем є, безперечно, вищим ступенем вияву національних ідеалів козацтва [3].

Постаті гетьманів посідають чільне місце в історії українського козацтва. Якщо зібрати воедино всі відомості про діяльність гетьманства в культурницькій сфері, то вражають, навіть приголомшують, масштаби, обсяг, багатоаспектність і, особливо, вартісність їхнього внеску в культурний розвиток і національне становлення українців. Українські гетьмани опікувались розвитком української культури й духовності, вкладаючи в них величезні гроші з державної військової скарбниці та власні кошти. Культурна політика, зокрема І. Мазепи, ґрунтувалась на прагненні сконсолідувати духовність українського народу, піднести на вищий щабель культуру України. Він щиро й наполегливо дбав, щоб розквітали в Україні освіта, наука, мистецтво, література, архітектура, книгодрукування [1].

Виховні ідеали козацтва нерозривно пов'язані з культурою православ'я. На думку козаків, окрім бойового вишколу, військово щастя визначали також щирість віри, чистота помислів і побожність життя. Уважалось, що воїнам

допомагають небесні сили, під захистом яких вони перебувають. Так, наприклад, запорожці часів Хмельницького могли скарлати на смерть усіх, хто не дотримувався православної віри. Козаки були раді прийняти новоприбулого товариша; його годували й давали роботу по господарству, а вже згодом могли взяти й під арешт через те, що, наприклад, спіймали б на тому, що він не читає вранішніх і вечірніх молитов, не так хреститься й не знає «Символу Віри», хоч і запевняє, що православний. У межах Війська Запорізького перебування іновірців без спеціального дозволу суворо заборонялось. Можна було придбати документи, вивчити чужу мову та звичаї, але видати себе за православного було майже неможливо. Запорожці могли викрити іновірця практично одразу. Під час простої розмови православний оперує специфічними поняттями, які доступні тільки своїм. Байдужа до своєї віри людина в принципі не могла прижитись серед січового лицарства. Щоденний побут козаків узгоджувався з церковними вимогами, які неможливо витримати поза вірою. Ніхто не міг уникнути виконання щоденних молитовних правил і церковної служби. Спільне харчування не давало змоги порушувати православні пости, які припадають майже на половину календарних днів року тощо. Православні козаки відрізнялись один від одного рівнем благочестя. Січовик не міг уникати головних церковних таїнств – сповіді та причастя, інакше це одразу помітили б і вжили відповідних заходів. Тоді той факт, що приймати причастя без страху Божого та віри небезпечно для життя, був загальновідомим.

Православна віра пояснює вчинки козаків з позицій релігійної моралі. Набожні запорожці замість державності та добробуту шукали вічного спасіння; для січового лицаря земне життя було тільки мистецтвом помирання заради життя вічного. Козаки з презирством ставились до матеріальних благ, підкреслюючи вищість духовних цінностей – хоробрості, мужності, бойового побратимства. На простоту та скромність у житті запорожці дивилися як на один з найважливіших і найнеобхідніших чинників своєї непереможності в боротьбі з ворогами. Козак, що «сорочки не має», уподібнювався святим апостолам, які ходили босими, спали на землі, носили простий одяг, харчувалися скромною їжею. Окремо слід зупинитись на такому явищі козацької культури, як оспівуванні Богородиці. У тяжкі часи постійної боротьби з зовнішніми ворогами – татарами, турками, поляками – культ Богородиці серед козаків набув особливого поширення. Богоматір була захисницею від невірних, допомагала людям у їхній тяжкій праці. Її образ широко культивується в культурі, народній

творчості, наповнюється глибоким естетичним і моральним змістом: «К тебе прибегаєм Дева пресвятая, ты нас сохрани», – пише у своїх віршах генеральний хорунжий Микола Ханенко. У добу козаччини Богородиця уособлює в собі образ земної української жінки [10, с. 403–404].

Козацька тема посідає помітне місце в мистецтві й художній культурі України. Так, наприклад, до неї звертались і письменники-класики, і представники новітньої української літератури. Своєрідне трактування доби козаччини, змалювання тогочасного життя, побуту, звичаїв бачимо в творах митців, які створили енциклопедію культурного життя України тих часів. Українське козацтво є творцем чималих скарбів музично-пісенного мистецтва, серед яких одним з найкращих зразків є історичний епос – думи та історичні пісні. Саме вони становлять собою своєрідний художній літопис українського народу. Козацькі думи та історичні пісні правдиво відображають сподівання народу України, його любов до рідного краю й боротьбу проти іноземних загарбників і феодального гніту. Ці твори зберегли привабливі духовною красою художні образи наших мужніх предків – безіменних козаків Байди та Голоти, славетних ватажків Кривоноса, Богуна, Нечая, Морозенка та ін. Вони є взірцем, справжнім прикладом самовідданого служіння Батьківщині. Так, зокрема, у «Пісні про Байду» діє мужній і незламний патріот Байда, який, чуючи подих смерті, презирливо ставиться до ворогів. Смерть для нього має символічний зміст, вона є утвердженням перемоги й безсмертя великого, життєдайного почуття патріотизму. Хороброго козака можна вбити, але примусити його стати зрадником свого народу і своєї віри не вдасться нікому – такий лейтмотив цього твору.

Доба козацтва породила багатогранну, глибоку духовність, що стала гордістю й окрасою, вершиною української національної культури. Її освітньо-виховний, емоційно-естетичний потенціал ліг в основу не лише козацької, а й усієї національної системи виховання. Козацтво було, у кращому розумінні цих понять, аристократією національного духу, високоморальною елітою своєї нації. Палкий український патріотизм козаків був могутнім стимулом до вільного життя, формування духовності українського народу [9]. Український народ має давні традиції, витoki яких сягають епохи Київської Русі-України. Водночас найвиразніше ці традиції виявились в епоху козацтва. Неповноцінна історична освіта радянських часів не давала змоги глибоко зануритись в атмосферу великої і славної Козацької доби XVI – першої половини XVIII століття, витoki якої на теренах

східноєвропейських степів сягають ще княжих часів. Головна ідея, яку відстоювали прибічники козацького способу життя, – це свобода особистості, народу, незалежність рідної землі. Були часи, коли в Україні майже всі прагнули «показатись». Козацький спосіб життя вимагав готовності захищати себе, землю дідів і прадідів від ворожих навал, вимагав сили волі й сили духу, міцної матеріально-економічної бази, військової могутності. Козаки створювали адміністративні, правові, військові органи, займались державотворчою діяльністю. Козацькі об'єднання – братства й побратимства, курені й коші, сотні й полки – були потужною моральною, духовною і військовою силою. Учені-українознавці, а також зарубіжні дослідники визнають, що фольклор, міфологія, народне мистецтво нашого народу є одними з найбагатших у світі. Український народ має героїчну історію, йому притаманна лицарська звитяга в боротьбі за виживання. Протягом віків українці створили справжню скарбницю високої моралі, художньо-естетичних здобутків, глибокої духовності. Однак наші національні духовні скарби часто ще невідомі не лише іншим народам світу, а й багатьом українцям. Це результат панування на українських землях, а отже, і над нашою духовністю сусідніх імперій, тоталітарних режимів, які забороняли пізнання рідної культури, на тривалий час приневомили нас бути бездержавним народом. Розкритись уповні перед усім світом Україна зможе лише шляхом зміцнення власної національної держави [9].

В історії нашого народу наймогутнішою державотворчою силою було українське козацтво. Педагоги сьогодні все більше усвідомлюють, що козацтво є найвищим досягненням українського національного духу. Творче пізнання історії розвитку українською козацтва, виховання молоді на ідейних, духовних, військово-спортивних, господарських, естетичних лицарських традиціях є одним з генеральних напрямів розвитку національної педагогіки, системи виховання і освіти. Унаслідок реалізації його в учнів успішно формуватимуться історична пам'ять, національна свідомість і самосвідомість, гідність і гордість, глибокий гуманізм і патріотизм, синівська відданість Батьківщині, сила волі й сила духу, стійка громадянська позиція. Виховання без міцних національно-культурних історичних основ часто схоже на «мильну бульбашку»; воно «пнеться до оволодіння культурними здобутками інших народів, а природної, твердої основи для такого засвоєння в дітей немає, бо ж не сформовано коріння духовності». У такому разі в душі, серці й розумі дитини, м'яко кажучи, недостатньо формуються найсвятіші цінності,

пов'язані з усім рідним, материнським і батьківським, вітчизняним, національним.

Успіх виховання молодого покоління значно залежить від ступеня підготовки вчителів, вихователів, керівників шкіл та органів освіти до реалізації принципів козацької педагогіки, методики формування лицарських якостей. Ми глибоко переконані, що використання в родинному, шкільному й позашкільному, вишівському вихованні ідей і засобів козацької педагогіки, лицарського загартування закономірно приведе нас до великих результатів у навчанні і вихованні молодих поколінь. Під впливом ідей і засобів козацької педагогіки успішно формувались етнософія та етика поведінки, що ґрунтувалась на відчутті власної гідності й повазі до іншої людини, глибока правосвідомість, спрямована на захист козацьких вольностей, інтелектуальна елітарність та емоційно-естетична розвиненість, багатогранна духовність особистості.

У конкретно-історичних умовах козацтво утверджувало досконалий спосіб життя, що передбачав захист економічних, культурних, національних інтересів усього народу. Характерною особливістю козацького способу життя був культ різнобічних і ґрунтовних знань, свободи особистості й нації. Французький картограф Г. Боплан, перебуваючи в добу козаччини на території України, так характеризував козаків: «Вони кмітливі й проникливі, дотепні й надзвичайно щедрі, не побиваються за великим багатством, зате дуже люблять свободу, без якої не уявляють свого життя» [9].

Разом з іншими соціальними чинниками козацька педагогіка забезпечила ряд національних пріоритетів українського народу. Духовність козацької доби сприяла тому, що Україна багато в чому виходила на передові рубежі світової цивілізації. Так, зокрема, в Україні міцно утвердився козацький республіканський лад, народна правосвідомість, звичаєве право, тоді як у багатьох країнах Європи в той час були ще монархії, а в Росії – свавільне й необмежене жодними законами самодержавство. Принципи демократії і гуманізму реалізовувались у родинному й громадському, політичному та державному житті, зароджувались найпрогресивніші на той час паростки економічного життя, тобто козацькі фермерські господарства (так звані зимівники, хутірські господарства тощо). У школах, де часто домінував волелюбний козацький дух, виникали елементи класно-урочної системи навчання. У січових і козацьких школах перехід з одного класу в наступний, від букваря до Часослова, а від нього – до Псалтиря й далі супроводжувався дитячими забавами, народними іграми,

різноманітними фізичними та психофізичними вправами. Дослідник вітчизняної системи освіти С. Сірополко пише, що в цих школах учили «Богу добре молитися, на коні реп'яхом сидіти, шаблею рубати й відбиватись, з рушниці гострозоро стріляти й списом добре колоти» [9]. Як у школах, так і поза ними дітей вчили плавати, веслувати, керувати човном, переховуватися від ворога на дні водойми (за допомогою очеретини) тощо. Ще зовсім недослідженою проблемою є взаємозв'язок і взаємовплив козацького фізичного і психофізичного виховання й тогочасної відповідної галузі наукової педагогіки. Відомо, скажімо, що ігри козацьких дітей були рухливими, різноманітними, динамічними. У праці «Громадянство звичаїв дитячих» Є. Славинецький, видатний діяч української системи освіти й педагогічної думки XVII ст., обґрунтував необхідність застосування в навчанні й вихованні дітей різних фізичних вправ (біг, стрибки), ігор з м'ячем тощо. Обстоюючи використання різноманітних рухливих ігор, він наголошував на дотриманні при цьому «чесних веселощів», принципів моралі. Як у козацькій системі тілозагартування, так і в творчості Є. Славинецького можна помітити чимало спільних ознак, зокрема єдність фізичного, психофізичного й морального виховання. Неабияке виховне значення мають пісні про Коліївщину та її народних ватажків – Максима Залізняка та Івана Гонту, в образах яких втілено нездоланні сили, героїзм повсталих мас у борні з польськими гнобителями («Максим козак Залізняк», «Ой, наварили ляхи пива»). Оспівуючи життя й подвиги своїх героїв, підкреслюючи почуття громадського обов'язку, народ водночас гостро засуджує зраду, ренегатство, що, зокрема, виявилось у пісні про Саву Чалого («Ой був у Січі старий козак»).

Висновки. На підставі викладеного вище можна дійти таких висновків:

– українське козацтво як соціальна група є однією з форм існування різних духовних, міжособистих спільностей, які на довго визначили напрям і характер розвитку української духовності та культури. Принципи конституювання козацтва як особливої соціально-культурної групи пов'язувались з характером його діяльності, способами спілкування, спільністю моральних ідей і цілей, а саме: козацтво стало могутньою суспільною силою, творцем нової державності в Україні, захисником і оборонцем свого народу від зовнішніх ворогів;

– козацтву як авангарду національної духовності належить особливе місце в історії України XVI–XVIII ст. Звертаючись до історичних матеріалів доби заснування й розквіту козацького руху, не можна обминути увагою глибокі релігійно-моральні засади Запорізької Січі, що репрезентують виховні ідеали, цікаві як в історичному, так і в культурологічному аспектах;

– запорозьке козацтво внесло до загальнонаціональної культури чимало своєрідних традицій, пов'язаних з фізичним вихованням молоді. В основі всієї козацької громади лежав звичай приділяти значну увагу не лише фізичному розвитку особистості, а й формуванню в неї таких морально-вольових якостей, як рішучість, сміливість, наполегливість, відповідальність, витримка. Інституційовані норми в середовищі козацтва втілюють принципи загальнолюдської моралі та культури. У процесі побутування вони зазнали певної трансформації, яка забезпечила їх поширення й сприйняття як регіональних явищ або як етнічних стереотипів, а спосіб життя козаків, культура їхніх стосунків оволоділи суспільною свідомістю народу на цілі століття;

– культурні традиції та щоденний побут козаків узгоджувались з церковними вимогами, які неможливо витримати поза вірою. Православні запорожці були носіями православного містичного досвіду;

– козацький фольклор ніс у собі ідею національного визволення, гуманізму, любові до рідної неньки України, поваги до людської гідності. Конкретні історичні реалії, події минувшини трансформувались у нову реальність, у символічне уособлення незгасного духу волелюбності та героїзму народу. Визвольна ідея, яка веде свій початок від козацьких війн, поєднується в українській свідомості з культурно-громадською, завдяки чому сучасного звучання набувають ідеї національного відродження України.

Здійснене наукове дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми виявлення впливу виховних ідеалів козацтва на підготовку молодого покоління до життя.

Перспективу подальших розвідок у цьому напрямі вбачаємо у вивченні можливостей використання виховних ідеалів козацтва для підвищення ефективності формування морально-вольових якостей молоді, виховання її громадянської позиції та національної свідомості.

Список використаних джерел

1. Апанович О. Гетьман Мазепа – будівничий української культури. *Слово і час*. 1995. № 3. С. 85–89.

References

1. Apanovych, O. (1995). Hetman Mazepa – the builder of Ukrainian culture. *Slovo i chas*, 3, 85–89. [in Ukrainian]

2. Бех И. Д. Нравственность личности: стратегия становления. Ровно, 1991. 145 с.
  3. Грушевський М. Ілюстрована історія України. Київ: Наукова думка, 1992. 543 с.
  4. Житецький П. Малоросійські думи. Київ, 1957. 332 с.
  5. Історія української культури / за заг. ред. І. Крип'якевича. Київ: Либідь, 1994. 656 с.
  6. Костомаров М. Твори. Київ: Наукова думка, 1994. 548 с.
  7. Кулиш П. Записки о Южной Руси. Факс. вид. Київ: Дніпро, 1994. 719 с.
  8. Лотоцький А. Історія України для дітей. Львів: Видавничий центр «Фенікс», 1990. 239 с.
  9. Окса М. М., Прянікова А. В., Кучина Л. І. Впровадження ідей козацької педагогіки в сучасній школі: монографія. Мелітополь, 2001. 60 с.
  10. Яворницький Д. Історія запорозьких козаків. Київ: Наукова думка, 1990. 596 с.
2. Bekh, I. D. (1991). *Morality of the person: the strategy of becoming*. Rovno. [in Russian]
  3. Grushevsky, M. (1992). *Illustrated History of Ukraine*. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian]
  4. Zhytetsky, P. (1957). *Malorossiyski Dumy*. Kyiv. [in Ukrainian].
  5. Krypyakevych, I. (1994). *History of Ukrainian Culture*. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
  6. Kostomarov, M. (1994). *Works*. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian]
  7. Kulish, P. (1994). *The notes on South Russia*. Kiev: Dnepr. [in Russian]
  8. Lototsky, A. (1990). *History of Ukraine for Children*. Lviv: Publishing Centre "Feniks". [in Ukrainian]
  9. Oksa, M.M., Pryanikova, A.V., Kuchina, L.I. (2001). *Implementation of ideas of Cossack pedagogy in modern school: monograph*. Melitopol. [in Ukrainian]
  10. Yavornitsky, D. (1990). *History of Zaporozhian Cossacks*. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].

Рецензент: Лук'янова Л.Б. – д. пед.н., професор

Відомості про авторів:

Окса Микола Миколайович
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

Іваненко Володимир Віталійович
ivanenko1810@gmail.com
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

doi:

*Матеріал надійшов до редакції 01. 10. 2018 р.
Прийнято до друку 16. 10. 2018 р.*

Information about the authors:

Oksa Mykola Mykolaiovych
Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhia region, 72312, Ukraine

Ivanenko Volodymyr Vitaliiiovych
ivanenko1810@gmail.com
Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhia region, 72312, Ukraine

doi:

*Received at the editorial office 01. 10. 2018.
Accepted for publishing 16. 10. 2018.*